

İlyas Əfəndiyev – 100

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEV

İlyas Əfəndiyevin əsərləri həm səlis, gözəl bədii dilinə, həm dərin məzmununa görə, həm də yüksək sənətkarlığına görə fərqlənir, oxucuya böyük estetik təsir bağışlayır. Onun kitablarında həm körpüsalanların çətin işi, həm neftçilərin qəhrəman əməyi, həm müasir kəndin həyatı, həm də Azərbaycan ziyalıları arasında mənəvi-psixoloji proseslər inandırıcı şəkildə və dərinlən əks edilmişdir. Öz yaradıcılığında yazıçı cəmiyyətimizin mənəvi təşəkkülünü və inkişafını diqqətlə izləyir, onun mənasını açıb göstərir, bugünkü həyatımız üçün də, gələcək həyat üçün də nümunə olan adamların parlaq obrazlarını yaradır. O öz sənətkarlığı ilə zəhmətkeşlərin mənəvi tərbiyəsində fəal iştirak edir.

*Azərbaycanın bir qrup mədəniyyət xadimlərinə
Dövlət mükafatlarının verilməsi zamanı etdiyi çıxışından,
Bakı şəhəri, 23 may 1980-ci il*

İLYAS ƏFƏNDİYEVİN 100 İLLİK YUBİLEYİNİN KEÇİRİLMƏSİ HAQQINDA AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI PREZİDENTİNİN SƏRƏNCAMI

2014-cü ilin may ayında Azərbaycanın xalq yazıçısı, respublika Dövlət mükafatı laureatı, görkəmli dramaturq İlyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyevin anadan olmasının 100 illiyi tamam olur.

İlyas Əfəndiyev klassik ədəbi fikrin böyük ənənələri zəminində öz üslubunu yaradan sənətkar kimi xalqımızın söz sənəti xəzinəsinə dəyərli töhfələr vermişdir. Yazıcının bədii nailiyyətlərlə zəngin irsi ədəbiyyatımızda yeni mərhələnin təşəkkülünə səmərəli təsir göstərmişdir. Azərbaycan teatr səhnəsinin müasir simasının formalaşmasında İlyas Əfəndiyev dramaturgiyası özünəməxsus əhəmiyyətli yer tutur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 32-ci bəndini rəhbər tutaraq, milli ədəbiyyatın inkişafında mühüm xidmətləri olan İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinin keçirilməsini təmin etmək məqsədi ilə qərara alıram:

1. Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası ilə birlikdə, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin təkliflərini nəzərə alaraq, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin 100 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirlər planını hazırlayıb həyata keçirsin.

2. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti bu Sərəncamdan irəli gələn məsələləri həll etsin.

*İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti,
Bakı şəhəri, 16 yanvar 2014-cü il*

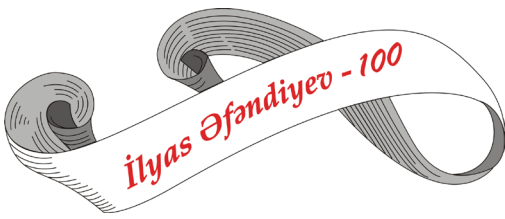
Baş redaktordan

“İqtisadiyyat” qəzeti yarandığı gündən bu günə qədər keçdiyi 15 illik dövr ərzində təkcə iqtisadi məsələləri işıqlandırmaqla kifayətlənməmiş, dünyanın ictimai-siyasi və sosial-mədəni həyatı ilə bağlı müxtəlif mövzularda yazılar dərc etmişdir. Bu da təbiidir. İqtisadiyyat təcrid edilmiş bir sahə deyil, bütünlükdə cəmiyyət həyatının ayrılmaz bir hissəsi olub, digər sahələrlə, eləcə də ədəbiyyat və incəsənətlə bilavasitə bağlıdır. Azərbaycanda mədəniyyətin inkişafı hər zaman diqqət mərkəzində olub və biz də ölkəmizin tanınmış elm və ictimai xadimlərinin, xalqımızın formalaşması və inkişafında əvəzsiz xidmətləri olmuş, xalqa örnək olan insanların həyatı və yaradıcılığını yüksək ehtiramla dəfələrlə yad

edir, gələcək nəsillərə tanıtmağa çalışır və unutmağa qoymuruq. Məhz buna görə də Bakının qocaman təhsil ocaqlarından biri olan Osman Mirzəyev adına 190 sayılı tam orta məktəbin kollektivi tərəfindən 20-ci əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından biri olan yazıçı – dramaturq **İlyas Əfəndiyevin 100 illik** yubileyi münasibətilə məktəbdə keçiriləcək görüşlə bağlı xüsusi buraxılışın hazırlanması təklifi ürəyimizcə oldu. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin **xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin** 100 illik yubileyinin yüksək səviyyədə qeyd edilməsi haqqında imzaladığı sərəncam bir daha sübut etdi ki, dövlət siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biri də

incəsənətimizin, ədəbiyyatımızın inkişafına xidmət edən insanları hər zaman hörmətlə yad etmək, gələcək nəsillərə ehtiram və məhəbbətlə tanıtmaqdır. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev respublikaya rəhbərlik etdiyi bütün dövrlərdə Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafını tərəqqinin böyük amili hesab etmiş, zəngin mədəni irsimizin qorunması və təbliğinə həssaslıqla yanaşmış, xüsusi diqqət və qayğı göstərmişdir. Tarixin ən çətin anlarında mədəniyyətimizi yaşatmağı, dilimizi qorumağı, milli-mənəvi dəyərlərimizə sahib çıxmağı təbliğ etmişdir. Bu gün də bu ənənələr davam edir. Böyük ədibin yubileyi məhz elə bir məqamda qeyd edilir ki, indi ölkəmizin uğurlarının sədası dünyanın hər yerindən gəlir. **İlyas Əfəndiyev** bugünkü həyatımızın

daha yaxşı, firavan olmasını arzulayırdı, xoş duyğuları, ülvi məhəbbəti, paklıq, mənəvi saflıq kimi gözəl insani keyfiyyətləri tərənnüm edirdi. Onun əsərlərində elə bir cazibə, elə bir qüvvə var idi ki, hər birimiz onun qəhrəmanlarından birinə oxşamaq, onlardan biri olmaq istəyirdik. Onun qələmə aldığı tarixi əsərlər xalqımızın zəngin tarixi keçmişini unutmamaq baxımından bu gün də çox mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Oxuculara təqdim etdiyimiz bu xüsusi buraxılışda bir daha böyük yazıçının xatırlamaq, onun mənalı həyat yolunu, parlaq yaradıcılıq uğurlarını yada salmaq, Azərbaycan teatr mədəniyyəti qarşısındakı xidmətlərindən söz acmaq, gənc nəsillərə təbliğ etmək və **yad-daşlarına** əbədi yazmaq istədik.

İLYAS ƏFƏNDİYEV - HƏYAT VƏ YARADICILIĞI

İlyas Məhəmməd oğlu Əfəndiyev 1914-cü il may ayının 28-də Qaryagində (indiki Füzuli şəhəri) tanınmış və hörmətli tacir ailəsində anadan olmuşdur. 1920-ci ilin aprel-may aylarında bu ailənin xoş günləri, İlyas Əfəndiyevin uşaqlıq illərinin sevincli anları sona yetmişdir. Yazıçının atası Məhəmməd Əfəndiyevə «kulak» damğası vurularaq evi, böyük mülkü, bağı zəbt edilmiş, «səs hüququndan» məhrum olunmuşdur.

Sehrli nağıl dünyası

İlyasın bir gənc kimi formalaşmasında, kitaba, ədəbiyyata, ümumiyyətlə mütaliyəyə maraq oyanmasında anası Bilqeyis xanımın əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. O, İlyasa yalnız analıq yox, Məhəmməd kişi vəfat etdikdən sonra, müəllimlik, yoldaşlıq, həm də atalıq etmişdir. Anasının danışdığı maraqlı əhvalatlar, nağıl və əfsanələr İlyasın incə qəlbinə təsir etmiş, onun sonralar bir yazıçı kimi yetişməsində mühüm rol oynamışdır. Onlar yazıçının qələmə aldığı «Sağsağan», «Qarı dağı» hekayəsi üçün əsas olmuşdur. Yazıçının 1991-ci ildə qələmə aldığı «Vəzir Allahverdi xan və Bəhlul Danəndə» hekayəsindəki əhvalat da anasının danışdığı rəvayətlərdən götürülmüşdür.

Elmə, biliyə aparan yol

Yazıçı hələ uşaq yaşlarından zəhmətə alışmış, mütaliyəyə böyük maraq göstərmiş, məktəbə getməzdən əvvəl yazıb-oxumağı öyrənmiş, çoxlu kitablar oxumuşdur. 1921-ci ildə birinci sinifə gedən İlyas 1930-cu ildə pedaqoji təmayüllü iki dərəcəli orta məktəbi əla

qiymətlərlə bitirmişdir.

İ.Əfəndiyevin bir gənc kimi yetişməsində, ədəbiyyata, elmə böyük maraq göstərməsində, hər şeydən əvvəl, ailə tərbiyəsinin, ata-ana ocağının çox mühüm təsirindən başqa, oxuduğu və dərs dediyi məktəbin kollektivi, boya-başa çatdığı bölgənin ictimai-mədəni mühiti, gənclik illərində böyük həvəslə izlədiyi və maraqla mütaliə etdiyi «Qızıl Araz» adlı rayon qəzeti, Füzulidə fəaliyyət göstərən xalq teatrı, ali təhsil aldığı institut həyatı, işlədiyi «Yeni yol», «Kommunist» və «Ədəbiyyat qəzeti» redaksiyaları və ən nəhayət Bakı ədəbi mühiti, Yazıçılar İttifaqı çox böyük təsir göstərmişdir. Orta məktəbi bitirdikdən sonra bir müddət Böyük Bəhmənli kəndində dil və ədəbiyyatdan dərs deyən İ.Əfəndiyev 1935-1938-ci illərdə Qaryagin şəhər orta məktəbində coğrafiya müəllimi işləmiş, eyni zamanda, gənclərin təlim-tərbiyəsində, savadsızlığın aradan qaldırılmasında, məktəbyaşlı uşaqların təhsilə cəlb olunmasında fəallıq göstərmişdir. Gələcəkdə görkəmli dramaturq olacaq İ.Əfəndiyev «teatr» adlı sehrli bir ələmlə ilk dəfə məhz Qaryagində tanış olmuşdur. O, qeyd edir ki, **«mən də ora tez-tez gedir və böyük maraqla aktyorların oyunlarına tamaşa edirdim»**.

1934-cü ildə APİ-nin Ədəbiyyat şöbəsinə daxil olur, lakin onun ali məktəbdə təhsil alması çox uzun sürmür, elə həmin il institutu tərk edib rayona qayıtmağa məcbur olur. O, 1938-ci ildə APİ-nin Coğrafiya fakültəsinin qiyabi şöbəsini

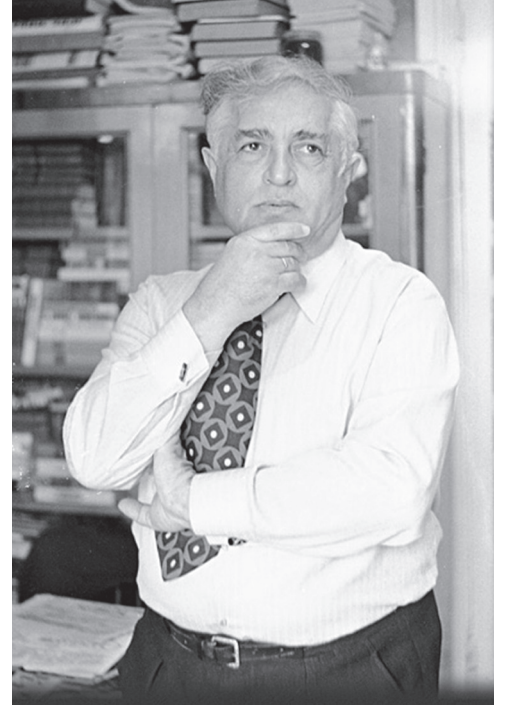
qurtarıb sağ-salamat rayona qayıdaraq müəllimliyi davam etdirir.

Ən tanınmış alimlərin və müəllimlərin dərs dediyi həmin ali məktəbdə İ.Əfəndiyev Bəkir Çobanzadə, Əli Sultanlı və s. bu kimi müəllimlərdən dərs almışdır.

İlk yaradıcılıq üföqləri

İ.Əfəndiyevin ədəbiyyata gəlişi 1938-ci ilin son aylarına təsadüf edir. Bu dövrdən etibarən onun bir sıra məqalə, oçerk və hekayələri respublikanın müxtəlif qəzetlərində dərc olunurdu. Yalnız 1938-ci ilin sonlarında, 1939-cu ilin ilk iki ayında yazıçının «Yeni yol» qəzetində **«Buruqlar arasında»** adlı ilk oçerki, **«Bataqlıq saldatları»** kinofilminə yazdığı ilk resenziyası, **«Aşağı mətbuata rəhbərliyi canlandırma»** adlı ilk məqaləsi, **«Namuslu fəhlələrin sırasını çoxaltma»**, **«Şərəf və iftixar işi»** adlı yazıları işıq üzü görmüşdü. Bu illərdə «Kommunist» və «Ədəbiyyat qəzeti» də İ.Əfəndiyevin ilk yazılarına yer verirdi. Yazıçının ilk mətbu hekayəsi olan **«Berlində bir gecə»** əsəri də bu aylarda oxuculara çatdırılmışdır. İlk mətbu hekayəsi hesab etdiyi **«Gözlənilməyən sevgi»** əsərindən xeyli əvvəl, yazıçının bir sıra hekayə, oçerk və məqalələri artıq respublika mətbuatında dərc olunmuşdur. Kənddə coğrafiya müəllimi işləyərkən yazdığı hekayələrini götürüb Bakıya gələn İ.Əfəndiyev onları Yazıçılar İttifaqında nəsr üzrə məsləhətçi işləyən yazıçı Əbülhəsənə göstərir. Hekayələri oxuyan Əbülhəsən onları bəyənir və çapını məsləhət görür. Beləliklə də yazıçının **«Kənddən məktublar»** adlı ilk kitabı işıq üzü görür. İ.Əfəndiyev 1938-ci ilin axırlarında Bakıya gəlir və onun yaradıcılığında mühüm rol oynamış Bakı ədəbi mühitinə qovuşur. Bakıda heç kimi tanımayan kimsəsiz gənc yazıçı İ.Əfəndiyev o vaxtlar Yazıçılar İttifaqında partkom işləyən görkəmli yazıçı Əli Vəliyevlə tanış olur və onun köməyiylə «Yeni yol» qəzetində mədəniyyət və ədəbiyyat şöbəsində ədəbi işçi vəzifəsinə işə düzəlir.

Yazıçı «Yeni yol» qəzeti redaksiyasında bir qədər işlədikdən sonra qəzetin nəşri dayandırılır. Bundan sonra İ.Əfəndiyev əmək fəaliyyətini əvvəlcə «Kommunist» (1939 -1940), sonra isə «Ədəbiyyat

qəzeti»ndə nəsr şöbəsinin müdiri kimi davam etdirmişdir.

Böyük yazıçının əsərləri Milli Teatrda

İ.Əfəndiyev 1940-cı ilin yanvar ayında Azərbaycan Yazıçılar İttifaqına üzv qəbul olunmuşdur.

Böyük Vətən müharibəsinin başlanması bütün başqa sənətkarlar kimi İ.Əfəndiyevə də səfərbər etdi, o da «müəlləh əsgərə» çevrilib, qələmini silahla əvəz etdi. Yazıçı oxucularda düşməne qarşı dərin nifrət, vətənə məhəbbət hissləri aşılamaq vəzifəsini öhdəsinə götürdü. Tarixi keçmişimizə, el qəhrəmanlarına, folklor nümunələrinə müraciət edərək bir sıra hekayələr yazdı, əsgərlərlə görüşlər, söhbətlər keçirmək üçün yazıçı briqadaları ilə bərabər Azərbaycan diviziyalarında oldu, digər tərəfdən, əsasən bir nasir kimi tanınmış ədib, ədəbiyyatın başqa bir sahəsində – dramaturgiyada qələmini sınaqda. **1943-cü ildə o, yazıçı M.Hüseynlə birlikdə, mövzusu Böyük Vətən müharibəsindən götürülmüş «İntizar» pyesini qələmə aldı.** Əsər 1944-cü ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının səhnəsində göstərilmiş və dramaturq İ.Əfəndiyevin Azərbaycan Milli Teatrı ilə 50 ildən çox bir müddətdə davam etmiş sıx yaradıcılıq əməkdaşlığının əsası belə qoyulmuşdu. Bundan sonra yazıçı Milli Teatrımız üçün **«İşıqlı yollar» (1946) və «Bahar suları» (1947)** pyeslərini qələmə aldı. 40-cı illərin

Timuçin Əfəndiyev

axırlarında yazıçının yaradıcılığı, çap etdirdiyi hər bir yeni əsəri tənqidçilərin diqqətindən yayınmırdı. Məhz bu illərdə dövrü mətbuat səhifələrində onun yaradıcılığı haqqında ilk məqalələr dərc olunmağa başladı. Əkbər Ağayevin «Kənddən məktublar», Hüseyn Şərifovun «Ümid verən yazıçı», Mehdi Hüseynin «Bir nasir haqqında», H.Orucəlinin «Həyata doğru», O.Sarıvəllinin «İntizar», M.Arifin «İntizar», M.Cəfərin «İntizar» tamaşası haqqında» və s. məqalələr İ.Əfəndiyevi geniş oxucu kütləsinə tanıtmada mühüm rol oynamışdır. Bundan əlavə, Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının xüsusi iclaslarından birində yazıçı İ.Əfəndiyevin yaradıcılıq hesabatının dinlənilməsi və burada S.Vurğunun, M.Hüseynin, Ə.Məmməd-xanlının, Ə.Ağayevin, H.Orucəlinin və başqa sənətkarların çıxış edib xoş sözlər söyləmələri İ.Əfəndiyevin yaradıcılığına olan maraqdan irəli gəlirdi. Yaradıcılıq yollarında inamla addımlayayn gənc yazıçı 1941-45-ci illərdə Azərbaycan Radio komitəsində Ədəbi verilişlər şöbəsinin müdiri, 1945-ci ildən Bakı kinostudiyasında Ssenari şöbəsinin rəisi, daha sonra isə Azərnəşrdə Bədii ədəbiyyat şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışarkən ədəbi ictimaiyyətlə bilavasitə təmasda və əlaqədə işləmiş, həyatı dərinlən öyrənmiş, dünyagörüşünü daima artırmışdır. **1945-ci ildə İ.Əfəndiyevin «Aydınlıq gecələr» adlı ikinci kitabı** nəşr olunur ki, burada əsasən müharibə illərində yazılmış əsərlər

toplanmışdır. Əsərlərin mövzuları müharibədən götürülsə də, əsas məsələ bu idi ki, həmin hekayələrdə döyüş və sınaq illərində müasirlərimizin mənəvi sifətləri və dəyərləri qələmə alınmışdı. «Aydınlıq gecələr» kitabı İ.Əfəndiyevi oxuculara öz səsi, öz yazı üslubu olan orijinal bir yazıçı kimi təsdiq etdi. 1947-ci ildə M.Əzizbəyov adına Azərbaycan Dövlət Dram Teatrı İ.Əfəndiyevin «**İşıqlı yollar**» pyesini tamaşaya qoydu. Əsər Teatrın 1948-ci ildə Moskvaya qastrolu zamanı paytaxt sənətseverlərinə göstərilmişdir. Həmin pyes yazıcının ilk müstəqil səhnə əsəri idi.

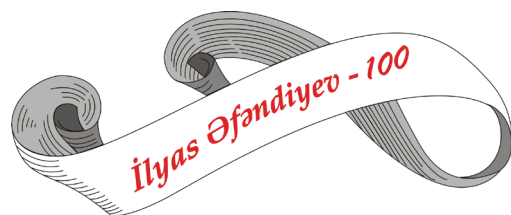
1949-cu ildə Azərbaycanın ədəbi-mədəni ictimaiyyəti və bütün sənətseverləri **Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının 75 illiyini** təntənə ilə qeyd edərkən, səhnə sənətinin inkişafındakı xidmətləri nəzərə alınaraq İ.Əfəndiyev «**Şərəf Nişanı**» ordeni ilə təltif edilmişdi. 1954-cü ildə tamaşaya qoyulmuş «**Atayevlər ailəsi**» dramaturq İ.Əfəndiyevin yaradıcılığında irəli atılmış uğurlu bir addım idi. O, 1954-cü ildən etibarən Yazıçılar İttifaqı Rəyasət heyətinin üzvü olmuş, 1958-ci ilin axırlarında Yazıçılar İttifaqı idarə heyətinin məsul katibi seçilmişdir. 1960-cı ildə Respublikanın Əməkdar İncəsənət xadimi fəxri adını almış İ.Əfəndiyevin yaradıcılığında 60-80-ci illər ən məhsuldar dövr hesab olunur. Bu illərdə «**Körpüsalanlar**» (1960), «**Dağlar arxasında üç dost**» (1963), «**Sarıköynəklə Valehin nağılı**» (1976-78), «**Geriye baxma, qoca**» (1980), «**Üçatılan**» (1981) kimi povest və romanlarını dərc etdirir, eyni zamanda, maraqlı dram əsərlərini qələmə alır, publisist və ədəbiyyatşünas kimi məhsuldar yaradıcılıq yolu keçir. Bu illərin məhsulu olan «**Sən həmişə mənimləsən**» (1964) pyesi ilə Azərbaycan səhnəsində lirik-psixoloji dramının əsasını qoyur. Bu yolu uğurla davam etdirən dramaturq «**Mənim günahım**» (1967), «**Unuda bilmirəm**» (1968), «**Məhv olmuş gündəliklər**» (1969), «**Qərribə oğlan**» (1973), «**Bağlardan gələn səs**» (1976) və s. pyeslərini yazır. Ölməz sənət nümunələri kimi Azərbaycan dramaturgiyası xəzinəsini zənginləşdirən, yüksək vətəndaşlıq pafosu, incə lirizm və dərin psixoloji tapıntılarla aşılana

bu pyeslər teatr sənətimizdə yeni bir mərhələ açdı, «İlyas Əfəndiyev teatri» yaratdı. «İlyas Əfəndiyev teatri»nin uğurlarından söhbət açarkən, təkcə onu göstərmək kifayətdir ki, ilk tamaşası **1968-ci ildə olmuş «Unuda bilmirəm» pyesi 1981-ci ilə qədər, yalnız Azərbaycan Milli Teatrı səhnəsində 350 dəfə oynanılmışdır. İlyas Əfəndiyev 1971-ci**

ildə Qırmızı əmək Bayrağı ordeni ilə təltif edilmişdir.

1971-ci ildə mövzusu tarixi keçmişimizdən götürülmüş «Mahmı dağlarda qaldı» pyesini yazır. Yeni yaradıcılıq uğuru kimi qarşılanmış bu pyesə görə **İ.Əfəndiyev 1972-ci ildə Respublika Dövlət mükafatına layiq görülür.** 1974-cü ildə respublikamızın ədəbi ictimaiyyəti yazıcının anadan olmasının 60 illiyini təntənə ilə qeyd edir. Yubileyə əlaqədar olaraq ədib **Oktabr İnqilabı ordeni ilə təltif olunur.**

Azərnəşr onun dörd cildlik «Seçilmiş əsərləri»ni nəşr edir. Görkəmli ədəbiyyat xadimi, geniş şöhrət qazanmış **İ.Əfəndiyev Azərbaycan Respublikası Ali Soveti Rəyasət heyətinin 30 iyul 1979-cu il tarixli fərmanı ilə xalq yazıçısı fəxri adına layiq görülmüşdür.** Yazıcının anadan olmasının 70 illiyi respublikamızda qeyd olunarkən «Yazıçı» nəşriyyatı 1984-1985-ci illərdə oxucularına gözəl bir hədiyyə hazırlamış, ədibin 6 cildlik «Seçilmiş əsərləri»ni nəfis şəkildə 40 min nüsxə tirajla çap etmişdir. Ədəbiyyat sahəsindəki xidmətləri nəzərə alınan ədib həmin il **Lenin ordeni ilə mükafatlandırılmışdır.** 1990-cı ildə Azərbaycanın Milli Teatrı öz tarixində ilk dəfə olaraq xarici ölkəyə – Türkiyəyə qastrol səfərinə çıxmışdır. Bu səfər zamanı Teatr İstanbul və Ankara şəhərlərində teatr həvəskarlarına İ.Əfəndiyevin «Bizim qərribə taleyimiz» və «Sevgililərin cəhənnəmdə vüsalı» əsərlərinin tamaşasını göstərmişdir. İ.Əfəndiyev 90-cı illərdə də məhsuldar bir yazıçı kimi yazıb-yaradır, hər il yeni əsərlər nəşr etdirir, təzə pyeslərini tamaşaya qoyurdu. O, «**Hacı Axundun cənnət bağı necə oldu**» hekayəsini, «**Xan qızı Gülsənubərlə tarzən Sadıqcanın nağılı**» povestini dərc etdirir, «**Şeyx Xiyabani**» (1986), «**Bizim qərribə taleyimiz**» (1988), «**Sevgililərin cəhənnəmdə vüsalı**» (1989), «**Tənha iydə ağacı**» (1991), «**Dəlilər və ağıllılar**» (1992), «**Hökmdar və qızı**» (1994) və s. pyeslərini tamaşaya qoydurmuş, bir sıra yeni kitablarını nəşr etdirmişdi. **Azərbaycanın ədəbi ictimaiyyəti 1994-cü ilin may-iyun aylarında xalq**

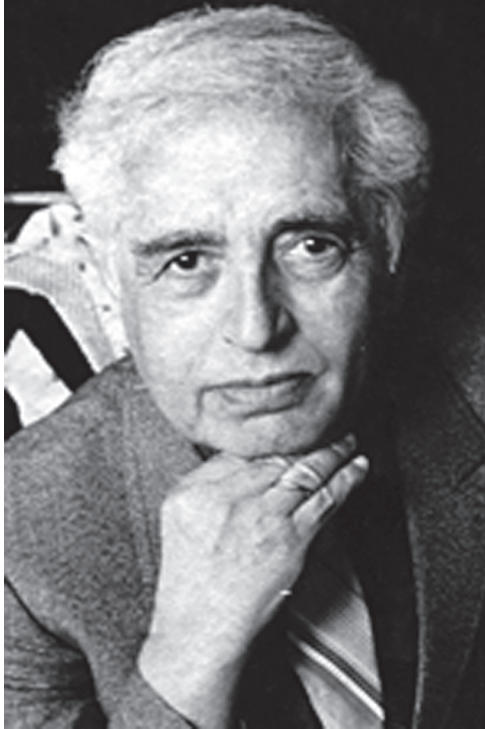

Elçin Əfəndiyev

yazıçısı **İ.Əfəndiyevin anadan olmasının 80 illiyini təntənəli surətdə qeyd etdi.** Ədəbiyyatın inkişafında xidmətlərini nəzərə alan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yazıçını «**Şöhrət**» ordeni ilə təltif etdi. Heydər Əliyev yazıçıya göndərdiyi təbrik məktubunda ədibin yaradıcılığına yüksək qiymət verərək yazmışdı: **Sizi - Azərbaycanın görkəmli dramaturq və nasirini 80 illik yubileyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm. Dünya mədəniyyətinə ölməz dahilər bəxş etmiş qədim Odlar yurdunda xalqın məhəbbətini qazanmaq, sənət zirvəsinə ucalmaq olduqca çətin və şərəflidir. Siz fədakar əməyiniz sayəsində bu şərəfə nail olmuşsunuz. Oxucuların sevə-sevə mütaliə etdiyi nəsr əsərləriniz, milli teatrımızın səhnəsində tamaşaya qoyulan pyesləriniz bunu parlaq şəkildə sübut edir... Sizin yaratdığınız obrazlar xalqımızın övladlarına mənəvi səfəliq və vətənpərvərlik aşılama işinə xidmət etmişdir. Əminəm ki, müstəqil Azərbaycanımızın hələ neçə-neçə nəslə bu zəngin mənbədən faydalanacaqdır.** Zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş, həyatın acılı-şirinli günlərini yaşamış sənətkarımız İlyas Əfəndiyev 1996-cı il oktyabr ayının 3-də Bakı şəhərində dünyasını dəyişmiş və Fəxri Xiyabanda dəfn olunmuşdur. Yazıcının iki övladı vardır. Xalq yazıçısı, filologiya elmləri doktoru **Elçin Əfəndiyev** görkəmli nasir, dramaturq və ədəbiyyatşünas alimdir. Uzun müddət «Vətən» cəmiyyətinin sədri, Yazıçılar Birliyi katibi olmuş Elçin həm də görkəmli dövlət xadimidir. O, Respublika Baş Nazirinin müavini vəzifəsində çalışır. Kiçik oğlu **Timuçin Əfəndiyev** tanınmış ədəbiyyatşünas - alim, profesordur. O, uzun illərdir ki, Ə.Hüseynzadə adına Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində çalışır, indi həmin Universitetin rektorudur. İ.Əfəndiyev ata və ana fədakarlığı ilə böyütdüyü övladlarına bağlı bir insan idi. O, oğulları ilə fəxr edir, onların uğurları, ailə səadəti ilə fərəhlənir, baba sevinci ilə yaşayırdı. Yazıcının nəvələri də yəqin ki, Əfəndiyevlər ailəsinin şan-şöhrətini daha da ucaldacaqlar.

UNUDULMAZ SƏNƏTKAR

Azərbaycan dramaturgiyasının və nəsrinin qüdrətli nümayəndəsi İlyas Əfəndiyevdən söz düşəndə yadıma tələbə olduğum illər düşür. ADU-nun Filologiya fakültəsinin I kursunda oxuyurdum. Bir gün qrup yoldaşlarımdan biri auditoriyaya "Kommunist" qəzetini gətirmişdi. Dedi ki, burada İ.Əfəndiyevin "Kör-püsalanlar" povestindən bir parça

verilib. Ardı da sabah olacaq. O gün bütün qrup yoldaşlarım yazını oxudular. Mən hər gün "Kommunist"-in çıxmasını gözləyirdim. Qəzetdən o hissəni hər gün kəsib, alboma yapışdırırdım. Kim bizə gəlsəydi, albomu ortaya qoyub, oxumalarını təkid edirdim. Elə bil ki, bu əsəri təbliğ etmək mənə tapşırılmışdı. Oxuyanlar da əsəri çox bəyənidilər. Beləliklə, mən İ.Əfəndiyevin fanatına çevrildim. Onun yaradıcılığını daim izləyirdim. İstəyirdim ki, onun əsərini birinci mən oxuyum. Bu barədə tələbə yoldaşlarımdan birində birinci rəy deyən mən olum. O illərdə, elə bil ki, biz mütaliə ilə nəfəs alırdıq. Bəzən elə əsərlər olurdu ki, kitabı bir gecəlik alıb, səhərdə oxuyub qurtarırdıq. Çünki, yoldaşlarımız kitabı gözləyirdilər. Mən universiteti bitirib, müəllim oldum. Həmişə şagirdlərimə deyirəm ki, kimin bədii ədəbiyyat oxumağa həvəsi yoxdursa, İ.Əfəndiyevi oxusun. Onun qəhrəmanı ilə təkbətək qalıb, onların daxili aləminə nüfuz etmək insanı zənginləşdirir, ona böyük zövq verir. 60-cı illərin axırı idi. Ailə qurmuşdum. Övladımın ad günündə qohumlar ailənin qonağı idilər. Onların

içində qızımın əmisi – hal-hazırda respublikanın xalq artisti, prezident təqaüdcüsü Muxtar Maniyev də var idi. O yoldaşıma iki bilet bağışladı. Bu, dramada İ.Əfəndiyevin "Sən həmişə mənimləsən" əsərinin premiyasına idi. Muxtar qeyd etdi ki, baş rollarda Əli Zeynalovla Teatr institutunun tələbəsi Amaliya adlı bir qız oynayır. Biz tamaşaya getdik. Əsər mənə çox təsir etmişdi. İstər aktyorların oyunu, istərsə də mövzu çox gözəl idi. Ancaq mənə çatmayan o idi ki, nə üçün Həsənzadə Nargilə ilə evlənmədi? Axı Nargilə atılmış bir qız idi. Onun Həsənzadəyə ehtiyacı var idi. Həsənzadənin dünyasını dəyişmiş həyat yoldaşının ruhu da Həsənzadəyə xeyir-dua vermişdi. İllər keçdi... Mən yaşa doldum. Başa düşdüm ki, nə üçün müəllif məsələni məhz belə qoyub. Başa düşdüm ki, nə üçün Həsənzadə Nargilə ilə evlənmədi. Mən İ.Əfəndiyevə məktub yazdım. O zaman məktəbimizdə oxuyan İ.Əfəndiyevin nəvəsi Humayla məktubu İlyas müəllimə göndərdim. Yaradıcılığına pərəstis etdiyim yazıçıya ürək sözlərimi yazdım. Ona minnətdarlığımı bildirdim. Məktubda çox sözlər

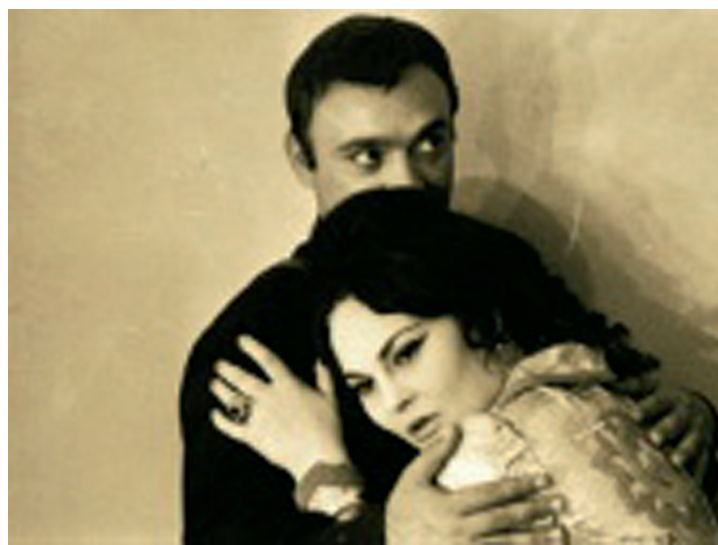
yazmışdım, lakin Həsənzadə haqqında yazdıqlarım olduğu kimi yadımdadır. "İlyas müəllim, çox sağ olun ki, Siz Həsənzadəni məhz belə təqdim edirsiniz. Dünyada mənəviyyatsızlıq, əxlaqsızlıq, riyakarlıq baş alıb getdiyi halda, nə üçün Həsənzadə öz "xoşbəxtliyinə" arxa çevirib gedir. Mən indi başa düşdüm ki, Siz əsl azərbaycanlı kişisinin obrazını yaratmışınız. Həsənzadə məhz belə etməli idi. Biz belə insanların var olduğuna görə ruzi tapırıq. Belə insanlar var olduğuna görə dünya məhvərindən qopmur. Çox sağ olun, İlyas müəllim, nə yaxşı ki, Siz varsınız". Bu günlərdə İ.Əfəndiyevin 100 illiyi bütün ölkədə qeyd edilir. Biz – 190-lılar da bu gün sevimli yazıçımızı öz məktəbimizdə yad edirik və ürəkdən deyirik: Allah Sizə rəhmət eləsin! Ruhunuz şad olsun! Nə qədər xalqımız var, nə qədər doğma Azərbaycanımız var, Siz də yaşayırınsınız, Siz də gündən-günə çiçəklənən və gözəlləşən Bakımızın küçələrində oxucularınız və tamaşaçılarınızla birlikdə addımlayırsınız.

**190 №-li məktəbin direktoru,
Respublikanın əməkdar müəllimi
Afət Bakıxanova**

Bu yazı da «Unudulmazlar» silsiləsindəndir. Amma əgər məhz bu məqam üçün «ünudulmazlar»ı «Yaxşı adamlar»la əvəz etsəydim, mənə, səhv etməzdim. Doğrudur, o, xalqın yaddaşında, ürəyində əbədi yerə sahib sənətkardır, onu unutmurlar, unutmayacaqlar və hər zaman «Sən həmişə mənimləsən» deyilə biləcək şəxsiyyətdir. Lakin bu günlərdə yeni çapdan çıxmış «Seçilmiş əsərləri» adlı kitabını vərəqlərkən «İlyas Əfəndiyev. Şəxsiyyəti və sənəti haqqında bir neçə söz» başlığıyla xalq yazıçısı, oğlu Elçinin atası - İlyas Əfəndiyev haqda yazısını oxuduqdan sonra bir az da çox inandım ki, o, yaxşı adam olub – İlyas Əfəndiyev YAXŞI ADAM olub. (Deyə bilərsiniz ki, «Oğul atası haqda ancaq yaxşını yazar da...»). Yox, həssas adamların hissindən heç nə qaçmır). Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus, təkrarsız yeri var; istər nasir, istərsə də dramaturq kimi. Lirik-psixoloji hekayələri, povestləri, romanları, dolğun, müfəssəl, düşündürücü dramaturgiyası ilə yalnız ona aid olan adı var. Onun nə kiçik həcmli hekayələrini, nə də hər hansı bir pyesini başqalarıyla səhv salmaq olmaz. Yaşadığı dövr zaman üçün orijinaldır. Və bu gün də istər onu yalnız əsərlərindən tanıyan gənc nəslin, istərsə də müasirləri olan insanların şüurunda öz obrazı, öz İlyas Əfəndiyevi formalaşdırıb. Azərbaycan teatr tarixinin parlaq simaları siyahısına (o siyahıya Mirzə Fətəli Axundov, Əbdürrəhimbəy Haqverdiyev,

Keçilmiş yollardan keçənlərin izi çətin seçilər və tezliklə silinib gedər

Cəlil Məmmədquluzadə, Hüseyn Cavid, Cəfər Cabbarlı kimi sönməz ziyalılar daxildir) Cabbarlıdan sonra yeni üslub və yeni nəfəs gətirdi. İlyas Əfəndiyev. Dili və xarakterləriylə canlı obrazların

ifadəsini verdi əsərlərində. Və istər dövrünün tanınmış aktyorları, istərsə də gənc ifaçıların səhnə fəaliyyətində danılmaz, böyük rolu oldu İlyas Əfəndiyevin. Bunu yalnız onlarla görkəmli teatr xadiminin, məşhur aktyor və aktrisələrimizin Onun haqqında söylədiklərini oxumaqla təsəvvür etmək olur. Və bütün yazılmış xatirələrin kəsişdiyi bir nöqtəni qeyd etmədən keçmək olmur. «Sənətimdə az-çox nail olduğum bir şey varsa, bunun üçün

İlyas Əfəndiyevə – böyük dramaturq və gözəl insana minnətdaram». «İşıqlı yollar», «Bahar suları», «Atayevlər ailəsi», «Sən həmişə mənimləsən», «Mənim günahım», «Unuda bilmirəm», «Məhv olmuş gündəliklər», «Mahnı dağlarda qaldı», «Qəribə oğlan», «Xurşidbanu Natəvan», «Büllur sarayda», «Hökmdar və qızı» və s. bu kimi xatirələrə hopmuş səhnə əsərlərində yaratdığı yadda qalan obrazlar bu gün də insanların hafizəsində yaşayırsa, bu, İlyas Əfəndiyevin halal qazancı və müvəffəqiyyətidir.

Və bəlkə də sənətkar üçün adının zamanın sınağından çıxaraq tarixin səhifələrində əlvan boyalarla yazılması çəkisində başqa bir xoşbəxtliyi mümkün deyil. Bu o deməkdir ki, ömrünün 57 ilini sərf etdiyi yaradıcılıq meydanından müzəffər ordu, qalib sərkərdə kimi ayrılıb İlyas Əfəndiyev. Bu uğurun bu gün də qığılcımları işıq saçırsa, deməli, burada olub-olmamasının fərqi yoxdur. – Onu bu gün də təbrik etmək olar. Yaşadığı mühi-

tin dolğun ifadəsini verən, ab-havasını əks etdirən İlyas Əfəndiyev yazdıqlarıyla o dövr haqqında çox şey deyir. Əsərlərini vərəqlərkən istər-istəməz o havanı duyur, o mühiti hiss edirsən. Doğrudur, müasirləşən və monotonlaşan (!) dünyamızın, daha doğrusu, cəmiyyətimizin insanlarını, ələlxüsus gənclərini demək çətinidir, amma hiss edirəm ki, o illərin adamları İlyas Əfəndiyevin obrazlarına ya oxşayıb, ya da oxşamağa çalışıb. (Bəlkə inanmazsınız, bəzən mənə elə gəlir ki, mən İlyas Əfəndiyevin yazılmamış, amma tanısaydı mütləq yazacağı bir obrazam. Bu, bəlkə də ağıl hələ də havalarda uçan yeniyetmə düşüncəsinə oxşayır. Bəlkə də...)

Oktyabrın 3-ü İlyas Əfəndiyevin vəfatının 10-cu ildönümüdür. Biz də bu kiçik yazıyla böyük uğurlara imza atmış sənətkarımızı yad etdik. Sadəcə, yad etdik. O ümidlə ki, imzasını tanıyan-tanımayan, sevens, yaxud sevməyən insanları yenidən bu yaradıcılığa nəzər salmağa, yenidən o illərin ab-havasını duymağa nail ola biləcəyik. O ümidlə ki, bu məmləkətin silahı söz olan insanlarına YAXŞILAR UNUDULMUR təsəllisi verə biləcəyik...

S.ÇİLĞİN
«İqtisadiyyat» qəzeti
N41, 5 oktyabr 2006-cı il

XALQ YAZIÇIMIZ İLYAS ƏFƏNDİYEV HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏRİM

İnsan hansı amalla yaşayarsa, o, özünün böyüklüyü qədər də yüksəlir. Və yüksəlmək üçün də insan yalnız öz bacarığından istifadə edə bilər. Ona görə ki, həyatını müqəddəs amallar üçün sərf edənlər heç vaxt ölmür, əbədi yaşayırlar. Zaman onları nə qədər sinəyə çəksə də, o, öz bütövlüyündə qala bilər. Hər zaman adını iftixarla çəkdiyimiz İlyas Əfəndiyev kimi...

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində İ.Əfəndiyev qüdrətli nasir-dramaturq kimi tanınır. Əsası XIX əsrdə M.F.Axundov tərəfindən qoyulan dramaturgiyanın inkişafında onun heç kəsə müqayisə edilə bilməyən xidmətləri var. İctimai müşahidə və mühakimə qabiliyyəti güclü olan istedadlı yazıçı, həm də ictimai xadim idi. İ.Əfəndiyevin qələmindən çıxan bütün əsərlər, hekayə, povest, roman və dramları yaratdığı gündən həmişə diqqət mərkəzində olmuş, oxucu məhəbbəti qazanmışdır. Deyirlər, yazıcının müəllimi olmur, onun müəllimi yalnız oxucularıdır. Müəllifi həmişə məsuliyyətdə saxlayan oxucu onun qələmindən çıxan, bir-birindən maraqlı süjet xəttinə malik dramların tamaşaçısı olub. Həyat həqiqətləri və həmişə öz dəyərində qalan müasirlik onun yaradıcılığının əsas qayesidir. Həyat hadisələrinin gedişatını müşahidə edib təhlil etmək, zamanın nəbzini tut-

maq, bütün dövrlər üçün aktual mövzulara müraciət etmək onu hər kəsin sevimli yazıçısına çevirib, çünki o, bütün əsərlərində əsl vətənpərvər azərbaycanlı olub. Heç də təsadüfi deyil ki, onu keçən əsrin lirik-psixoloji üslubda yazıb-yaradan ən qüdrətli sənətkarı adlandırırlar.

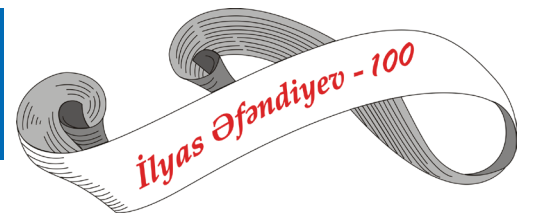
Kanaldan-kanala ötürülən serialların nümayişini müşahidə edərkən "Sən həmişə mənimləsən" dramının əsas qəhrəmanları – Nargilə və Həsənzadəni xatırlayıb, "dünya bu gün Həsənzadələrin çiyindədir, yoxsa o, məhvərindən qopar," – deyə düşünürəm. Bir insan kimi Həsənzadənin düşüncəsi onun düşüncəsi, əməli deyildimi?! Yoxsa, əsərləri bu qədər təbii, oxunaqlı olardı?! Bir müəllim kimi, yaradıcılığından söhbət açacağım günü səbirsizliklə gözləyir, dərəcə ruhumla hazırlayıram. Hər dəfə də əsərlərində təhlil zamanı yeni tapıntılar üzə çıxır və sözün həqiqi mənasında ölməzliyinə, əbədiyyətinə inanıram.

Böyük əsərlər dəhşətli əzablar içində doğulur. Əgər belə olmasaydı, dünyaya hələ keçən əsrdə Qarabağ dərini "Xurşidbanu Natəvan"nın dilindən söyləməzdi. Qarabağ əzabı ilə yanıb-qovrulmuş yazıcının özü deyildimi?! Tarixi kainatın vicdanı hesab edən İlyas Əfəndiyevin "1990-cı il yanvar ayının 20-də Bakıda qəfildən gülləbaran edilmiş Azərbaycan şəhidlərinin əbədi xatirəsinə ithaf etdiyi" "Hökmdar və qızı" dramı illərin yığılmış əzablarının söz və fikir ifadəsi idi. Dramın son hissəsində İbrahim xanın qızı Ağabəyim ağanın dilindən söylənən fikirlər müəllifin bağrından süzülən fəryad idi: "Bu dəhşətdir, ilahi! Azərbaycan torpağında axıdılan bu günahsız qanlar bəs deyilmi? Ey böyük yaradan, sən dərgahında mənim günahım necə böyükdür ki, mənə bu qədər əzab verirsən? Gör, neçə ildir ki, mən bu qara libasdən çıxı bilmirəm... Qoy, böyük Yaradan sizin kimi Azərbaycan igidlərinin qılıncını əlindən salmasın. Bu yalnız bizim faciəmiz deyil. İbrahim xanın rus padşahının sözlərinə inanıb, ona tabe olması bizim gələcək nəsillərimizin də faciəsidir. İbrahim xanın bu səhvi onları da

tarixin müşkül tilsiminə saldı. Mənim əziz həmvətənlərim, Azərbaycan türkləri heç bir zaman yadelli padşahın zülmünə tabe olmayacaq. Həmişə vətənin azadlığı uğrunda vuruşacaq". Tanrı onu aldıqlarının əvəzində daha çox mükafatlandırdı: qəlbinin işığını, nurunu günbəgün artırdı. Elə bu işıq altında ədəbiyyatımıza bir-birindən gözəl əsərlər bəxş etdi. Nə qədər insan onun qəhrəmanları ilə birgə doğuldu, böyüdü, yaşa doldu. Dönüb geri baxanda isə "Geri baxma, qoca" – söylədi. Dedi ki, insan bu dünyaya yalnız xeyirxahlıq üçün gəlir, elə yaşa ki, dönüb keçmişin əzabında qovrulmayasan, unutma ki, həyat həyatı sevəndir. Xalqını o qədər sevib, ona qədər bağlandı ki, yaratdığı qəhrəmanları sanki bir rəssam fırçası ilə təsvir etdi. Oxucu povest və romanlarının surətlərini qəlbinin işığı ilə gördü, sevdi. Müəllif isə oxucularını özünün müəllimi sandı, hətta ona yazılmış məktublardan faydalandı. Əslində gözəl yazmaq üçün gözəl düşünmək lazımdı, çünki çox yazan deyil, gözəl yazan əbədi yaşayır. Gözəl düşünmək üçün geniş müşahidə qabiliyyəti, zəngin söz ehtiyatı və mənəvi gözəllik çox vacibdir. Bunlarsız ədəbiyyat ola bilməz. Kiçik hekayələrindən böyük romanlarına qədər uzun, keşməkeşli bir yol keçib İlyas Əfəndiyev. Axtarıcılıq qabiliyyətinin nəhayətsizliyi hökmdarlığa qədər ("Hökmdar və qızı") yol gəlib. Tələbə Nuriyyəni ("Söyüdlü arx") Azərbaycan Milli Dram Teatrının səhnəsinə çıxarana qədər çox sınaqdan keçib, başa salıb ki, qadın ən böyük məhəbbəti üçün də başqalarının bədbəxtliyinə bais ola bilməz, buna onun mənəvi haqqı yoxdur. Bax, budur əsl azərbaycanlılıq...

"Körpüsalanlar"ı yazmaqla Adilləri tərbiyə edir, öyrədir ki, qadının qəlbi sehrli bir aləmdir, onu maddi cəhətdən təmin etmək hər şey demək deyil, o, hər bir münasibəti qədərində arzulayıb, sərbəstlik və qısqanclığın bərabərləşməməsi fəlakətin başlanğıcı olur. Belə ailədə doğulan uşaq cəmiyyətdə nöqsanlı mövqe tutur. Elə ona görə də Səriyyə ilə Adilin övladları olmadan ayrılırlar. Bu isə İ.Əfəndiyevin görmək istədiyi idi: çünki, insanın cəmiyyətə münasibətinin özülü sağlam ailədən başlayır. Ona görə də müəllif həm özü, həm də oxucuları üçün şirin bir nağıl ("Valehlə Sarıköynəyin nağılı") yazır. Bu nağılı oxuyanda düşünürsən ki, insanın ən ali duyğusu olan məhəbbət nələrə qadirmış, çünki sevginin döyərək açmadığı qapı, gedərək çatmadığı hədəf, baxaraq oxşamadığı qəlb yoxdur.

Təsadüfi deyil ki, "Sarıköynəklə Valehin nağılı" oxucular və tənqidçilər arasında geniş maraq doğurmuşdur. Yazıçılar İttifaqının o vaxtki rəhbərliyi İmran Qasımovun razılığı ilə akademik Bəkir Nəbiyev Natəvan klubunda əsərin geniş müzakirəsini təşkil etdi. Bu elə bir zaman idi ki, o dövrdəki hüquq mühafizə orqanlarında yuva salmış çox ciddi neqativ hallar kəskin bədii tənqiddən hədəfi olmuşdur. Yazıçılar İttifaqının rəhbərliyindən izahatlar tələb olundu. Nəhayət, Yazıçılar İttifaqının sədri ulu

öndər Heydər Əliyevə müraciətdən və onun işə qarışmasından sonra "Sarıköynəklə Valehin nağılı" ətrafında qızıışan təqib və təxribata son qoyuldu. Və dəfələrlə Heydər Əliyev İlyas Əfəndiyevin əsərləri ilə yaxından tanış olmuş, pyeslərinin tamaşalarına baxmış, özünün dediyi kimi, "onun bütün yaradıcılığını böyük minnətdarlıq hissi ilə xatırlamışdır."

Müəllif cəmiyyətin nöqsanlarını məhəbbət yolu ilə tərbiyə etmək istəyir, oxucunu həyat eybəcərliklərinin yalnız sevginin gücü ilə ram edilə biləcəyinə inandırır. O gəncliyə tövsiyə edir ki, "Büllur saray"ın işığına aldanıb, xoşbəxtliyi var-dövlətə qurban verənlər həmişə olub. Elə etmək lazımdır ki, insan bu mənəvi səfalətin qurbanına çevrilməsin, hadisələrə daha ayıq baxa bilsin, çünki "Atayevlər ailəsi"nin ailədaxili çəkişmələrini xırda nöqsanlar zəminində həll etmək, onun böyüyüb cəmiyyəti bürüməsinə yol verməmək lazımdır. Bax, budur yazıçı uzaqgörənliyi... Xalq yazıçısı, Dövlət mükafatı laureatı, əməkdar incəsənət xadimi, "Şöhrət" ordenli nasir, publisist, dramaturq, novator sənətkar İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığının əsas məqsədi sadə həyat hadisələrini mənalandırmək, onları yaradıcılıq süzgəcindən keçirərək lirik-romantik vüsət vermək, hər bir obrazın daxili aləmini, əxlaqi-psixoloji vəziyyətini maraqlı üsulla təsvir etməkdir. Yaradıcılığının ilk nümunəsi olan "Buruqlar arasında" oçerkindən başlayan yazıçı və ziyalı ömrü son dram əsəri "Hökmdar və qızı" faciəsinə qədər mənəvi gözəlliyini, əqidə bütövlüyünü ömrünün sonunadək qoruyub saxladı. Həyatının sonlarında da o, gənclik şövqü ilə yazıb-yaradır, gəncləri əsərlərinin baş qəhrəmanı edirdi. Bütün ömrü boyu zamanı içində yaşadan İ.Əfəndiyev bu dünyadan, bu dünyanın insanlarından nə istədi? Ömrünün bir anını belə boş keçirməyən nasir-dramaturq insanlara həyatın hər dəqiqəsinin qədrini bilib faydalı işlə məşğul olmağı tövsiyə etdi. Evlənməyin asan, lakin evli olmağın çətinliyini yaratdığı qəhrəmanlarla döndə-döndə oxucularına təlqin edən dramaturq lirik-psixoloji üslubun uğurlarını öz adı ilə əbədləşdirdi. Yaratdığı qəhrəmanların mərdliyinə, prinsipiallıq və mənəvi gözəlliyinə, saflığına oxucularını inandıra bildi, çünki bu keyfiyyətlər əslində yazıcının özündə idi, yaratdığı obrazların həqiqiliyində, riya və yalandan uzaq olmasında idi. Bəlkə də, elə buna görə ona, onun istedadına qısqanclıq edənlər də tapılırdı.

Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı yaşından asılı olmayaraq, hər kəs üçün qiymətlidir. O, hədudları da aşır, çünki əsərləri insanlıq və insanlar üçün yazılmış bir xəzinədir. Elə bir xəzinə ki, zaman-zaman daha dəyərli olur xalq üçün, millət, vətən üçün... bütöv Azərbaycan üçün...

Qənirə Əmircanova
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, əməkdar müəllim

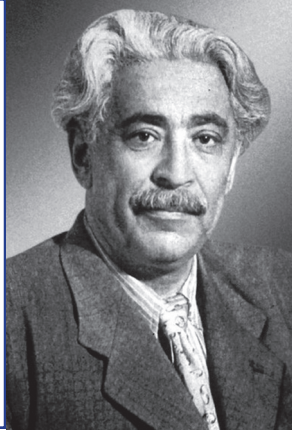

İLYAS ƏFƏNDİYEV HAQQINDA XATİRƏLƏR

SƏMƏD VURĞUN - xalq şairi

İlyas Əfəndiyev əməkçilərin zəhmət birliyini böyük məhəbbətlə və hərarətlə təsvir edir, onların zəhmətini parlaq və real boyalarla göstərir... Biz «Bahar suları» əsərini onun şeiriyyətinə görə sevirik, bir daha inanırıq ki, həyatımızda yalnız maddi nəhənglər deyil, eyni zamanda, yeni, zəngin, həm də gözəl bir insan mənafeyyəti yaradılır.

NAZİM HİKMƏT -

Beynəlxalq Sülh mükafatı laureatı, türk şairi

Azərbaycan sovet şeirinin təməlini qoymuş Süleyman Rüstəmlə Səməd Vurğunun, Rəsul Rzanın arasında kökün dərinliklərə yayılması, gövdənin birliyi, yekparəliyi nöqtəyi-nəzərindən bir birlik, vahidlik, budaqların eyni göy üzünə ayrı-ayrı tərəflərdən uzanması nöqtəyi-nəzərindən isə ayrılıq vardır. Bir-birinə həm oxşayırlar, həm oxşamırlar. Mirzə İbrahimovla Hüseyn Mehdiyin nəsrində haqqında da, ustad Cəfər Cabbarlının və İlyas Əfəndiyevin dramaturgiyası haqqında da eyni şeyi söyləmək mümkündür.

MEHDİ HÜSEYN - xalq yazıçısı

İlyas Əfəndiyev yenə də öz yaradıcılıq xüsusiyyətlərinə sadıq qalaraq, təbii insan psixologiyasını təbii və sadə boyalarla göstərdiyi üçün «Atayevlər ailəsi» pyesi də bizim realist dramaturgiyamızın sevindirici nailiyyətlərindən biridir.

BƏXTİYAR VAHABZADƏ - xalq şairi, akademik

İlyas Əfəndiyev daima yenilik hissi ilə çırpınan, hər təzə əsərində yeni bir söz deməyə çalışan, müasir gəncliyi düşündürən məsələləri əks etdirən, özünəməxsus xətti ilə başqalarından seçilən qələm sahibidir. Mən onu hələ müharibə illərində yazdığı lirik-romantik hekayələri ilə sevmişəm. Bu sevgi ildən-ilə artmış, heç zaman azalmamışdır.

Ona görə ki, İlyas adı həyat hadisələrini olduğu kimi, adi şəkildə deyil, qeyri-adi tərzdə, romantik pafos və lirik incəliklə, bir sözlə, sənətin ecəzkar rəngləri ilə verməyi bacaran sənətkardır.

MİRZƏ İBRAHİMOV - xalq yazıçısı, akademik

Azərbaycan ədəbiyyatı mənim nəzərimdə böyük və rəngarəng gülüstan isə, İlyas Əfəndiyevin yaradıcılığı bu gülüstanda öz gözəlliyi, ətri və tərəvəti ilə dərhal diqqəti cəlb edən cazibədar topla və dolğun bir çiçəkdir. İlyas Əfəndiyev yaradıcılıqda gözəlliyə,

SÜLEYMAN RƏHİMOV - xalq yazıçısı

İlyas Əfəndiyev yaradıcılığı Azərbaycan sovet ədəbiyyatının münbit zəminindən doğan, rişələnən, getdikcə köklənən qoşa qardaş kimi qoşalıqda yaradıcılıqdır. Bu yaradıcılıq istedadlı nasirlə mahir dramaturqu birləşdirib, birlikdə söykək-söykəyə qaldırır... İlyas nəsrinin dramaturgiyasına, dramaturgiyası da onun nəsrinə dayaq durur, kömək göstərir. İlyasın nəsrində də, dramaturgiyası da ahəngdardır, cazibədarlıq...

Sən İlyas nəsrini oxuyursan, istər onun romanı, povesti olsun, istərsə bir-birindən gözəl hekayəsi olsun, heç birisi səni - oxucunu yormur...

İlyas yaradıcılığında dramaturgiya, mənim ələmdə fəxri yer tutur. Fəxri yer tutur, ona görə ki, biz İlyas dramaturgiyasında böyük dramaturqumuz Cəfər Cabbarlı ənənələrinin mahir davamçısını görürük.

SƏİD RÜSTƏMOV - xalq artisti, bəstəkar

Cəsarətlə deyə bilərəm ki, böyük dramaturqumuz Cəfər Cabbarlıdan sonra teatrımız üçün yananlardan biri də İ.Əfəndiyev olmuşdur. Onun bütün əsərlərində... al-əlvan rənglərə, naxışlara rast gəlirik... O, zəngin təfəkkürə, geniş müşahidə qabiliyyətinə malik sənətkarlardandır.

Həm də, mən deyərdim ki, elə bəstəkar qəlbli sənətkardır. Onun dram əsərlərindəki müsbət obrazlar təkcə xarakterləri ilə deyil, bəzən lirik, kövrək mahnıları ilə də yadda qalırlar.

İSMAYIL ŞIXLI - xalq yazıçısı

İlyas Əfəndiyev insanların şüurunda və psixologiyasında baş verən təbəddülatı əks etdirməyə çalışan, psixoloji ziddiyyət və çarpışmaları əsərlərin mərkəzi konfliktinə çevirən yazıçıdır. Onun əsərlərində, xüsusilə pyeslərində xarici toqquşmalar, zahiri effekt xatirinə düzəldilmiş səhnələr yoxdur. O, həmişə qəhrəmanların səciyyəsinə, onların həyata, ictimai hadisələrə münasibətinə

psixoloji cəhətdən araşdırır, çox zaman ilk baxışda xırda, intim görünən konfliktləri genişləndirib siyasi mənə və məhiyyətlə zənginləşdirir.

BƏKİR NƏBİYEV - akademik

İlyas Əfəndiyev ən aktual mövzularda maraqlı səhnə əsərləri yazan dramaturq kimi məşhurdur. Heç bir statistika tədqiqatı aparmadan deməyə tam əsasımız var ki, Azərbaycan teatrının repertuarındakı əsərlərin sayı etibarlı ilə o, müasir dramaturqlarımız arasında birinci yeri tutur... İ.Əfəndiyev əsərlərində insani bərk, vətəndaş vəzifəsi, fərdi və cəmiyyətin qarşılıqlı münasibətləri, ailə və əxlaq problemləri barədə həmişə tərəvətli söhbət açır, öz qənaətlərini məhz yeni bədii obrazlar vasitəsilə, özünəməxsus orijinal üslubda ifadə edir.

“Mən dünyada müəllim adından yüksək, şərəfli bir ad tanımıram”

“Hər bir müəllim bilməlidir ki, onun üzərinə düşən vəzifə, onun dövlət üçün, millət üçün, Azərbaycan xalqı üçün gördüyü iş bütün başqa sahələrdə fəaliyyət göstərən insanların hamısının işindən ən gərəklisi ən lazımlısıdır”

Ulu öndər Heydər Əliyev

kafedrası açılmışdır. Məktəb 2005-ci ildə tam təmir olunmuş və hər cür avadanlıqla təhciz edilmişdir. TQDK-nın məlumatına görə, məktəb həmişə respublika üzrə orta göstəricidən yüksək nəticə göstərmişdir. Son illərdə məktəbin 4 məzununu prezident təqaüdünə layiq görülmüşdür. Bu dərs ilində (2011/2012-ci ildə) 54 məzun Azərbaycanda, 6 məzun isə xarici ölkələrdə ali məktəblərə daxil olmuşlar. Məktəb həmişə öz məzunları ilə fəxr edir. Onlardan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının müxbir

və Şəbnəm Tapdıqova, rəssamlar Arif Bağirov, Ceyhun Abdullayev və b. Məktəbdə onlarla məzun-müəllim çalışmış və çalışmaqdadır. Onlardan Nailə Haqverdiyeva, Solmaz Həsənova, Kəmalə Nurullayeva, Nuriyyə Bağirova, Nazim İsgəndərov, Nailə Zaliyeva, Zülfüyyə Muradova, Şəfəq Maniyeva, Sevdə Nadirova, Təranə Yusubova, Günel Aslanova, Natavan Məmmədaliyeva, Arzu Səfərova, Pərvanə Səfəraliyeva, Leyla Ağamirzəyeva, Aynaxanım Manafova, Nərgiz Tahirova, Kəmalə Əfəndiyeva, Kəmalə Əhmədova. Son 5 ildə keçirilən “Ən yaxşı müəllim” müsabiqəsində Qənirə Əmircanova, Aygün Həşimova, Pərvanə Xəlilova, Reyhan Hacızadə və Sevdə İbrahimli müsabiqənin qalibi olmuşlar. Hal-hazırda məktəbdə 4 fəlsəfə doktoru işləyir: Nərmənə Seyfullayeva, Qənirə

190 №-li məktəb 1945-ci ildə indiki Bülbül adına Orta İxtisas və Musiqi məktəbinin binasında fəaliyyətə başlamışdır. Məktəbə direktor Tağıyeva Sona Hənifə qızı təyin olunmuşdur. O zaman məktəbdə 8 sinif, 283 şagird var idi. İlk buraxılışı 1947-ci ildə olmuşdur. İndiki bina 1957-ci ildə Aleksandrinsk kilsəsinin yerində inşa edilmişdi. Məktəbdə vaxtilə adlı-sanlı təhsil işçiləri fəaliyyət göstərmişlər. Əməkdar müəllimlər: Sadiq Məmmədşad, Hacı Hüseynov, Mərziyyə İbrahimova, Fatma İslamova, Ağəli Bədəlov, Şəfiqə Əliyeva, Zərifə Rəhmanova, Züleyxa Quliyeva, SSRİ Ali Sovetinin deputatı Ramizə İsmayılova, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Zərbəli Səmədov və b. 1966-cı ildə məktəb

Qırmızı Əmək Bayrağı ordeninə layiq görülmüşdür. Respublikanın əməkdar müəllimi, Xalq Maarifi Əlaçısı Sona Tağıyeva ömrünün sonuna qədər 59 il (03.04.2004-cü ilə qədər) məktəbə rəhbərlik etmişdir. 2004-cü ilin mayından Respublikanın

əməkdar müəllimi Bakıxanova Afət Allahverdi qızı məktəbə direktor təyin edilmişdir. 2009-cu ildə məktəb “Ən yaxşı ümumtəhsil məktəbi” müsabiqəsinin qalibi olmuşdur. 2008-ci ilin aprelində Azərbaycanda ilk dəfə olaraq məktəbdə Bakı Slavyan Universitetinin “Ali və Orta Koordinasiyası”

üzvü, Əməkdar Elm Xadimi, yazıçı-dramaturq, Bakı Slavyan Universitetinin sabiq rektoru Kamal Abdulla, Bakı Dövlət Universitetinin Riyaziyyat kafedrasının müdiri, professor Qurban Bağirov, Moskva Dövlət Biznes İdarəetmə Akademiyasının prorektoru, professor Ələddin Allahverdiyev, xalq yazıçısı Elçin, yazıçı Afaq Məsud, Azərbaycan Respublikası Prezident Administrasiyasının mətbuat katibi Azər Qasimov, “Zerkalo” qəzetinin redaktoru Elçin Şıxlı, Azərbaycanın Rusiya Federasiyasının Yekaterinburq şəhərindəki baş konsulu Soltan Qasimov, bəstəkarlar Eldar Mansurov və Xanım İsmayılqızı, televiziya aparıcılarından Ofelya Sənani, Gülşən Ələkbərova, Leyla Əliyeva, Sevinc Osmanqızı, Şəfəq Əlibəyli, rejissorlar Məhərrəm Bədirzadə, Tofiq İsmayılov, xalq artistləri Hacı İsmayılov, Ramiz Əzizbəyli, əməkdar artist Mehriban Xanlarova, müğənnilər İlqar Xəyal

Əmircanova, Təranə Yusubova və Kəmalə Əfəndiyeva. Məktəbin tədris işlərinə uzun illər məktəbin məzunları Şərqiyyə Mehdiyeva və Svetlana Hidayətova rəhbərlik etmişlər. 1995-ci ildə məktəbin 50, 2007-ci ildə 60 illiyi respublika səviyyəsində qeyd olunmuşdur. Məktəb haqqında Əlfi Qasimovun “Saçlar ağarsa da”, Əjdər Ağayevin “Sona xanım Tağıyeva”, Kamal Abdullanın “Tarixsiz gündəlik”, A.Bakıxanova və Q.Əmircanovanın “Sona xanım” və “60 yaşlı 190”, Mirvari Verdiyevanın “Sona məktəbi” kitabları yazılmışdır. 2012/2013-cü dərs ilində 2 məzun qızıl medalla məktəbi bitirib. Hər ikisi 600-dən yuxarı balla ali məktəblərə daxil olub. Keçən dərs ilində 41 şagird respublikamızın ali məktəblərinə, 10 nəfəri isə xarici ölkələrin universitetlərinə daxil olub.

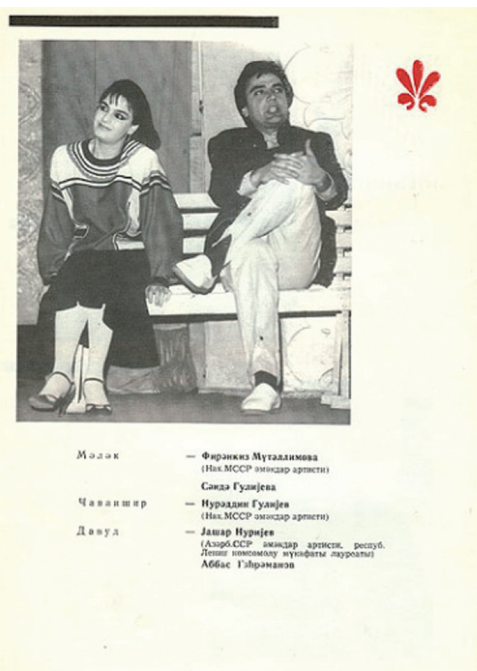
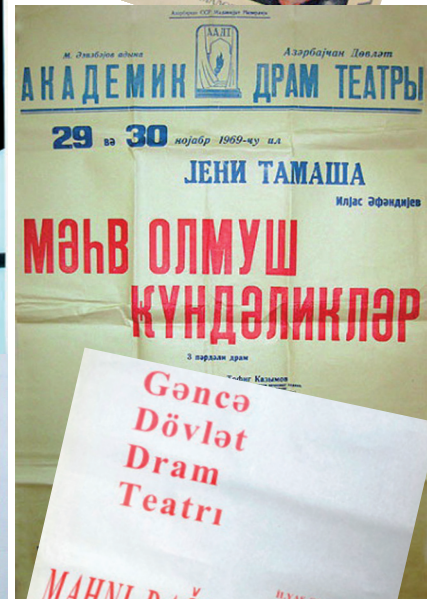

Teatr həmişə mənəvi yüksəliş aynası olmuşdur

İlyas Əfəndiyev

Муса — Əлскал Маммадоглу
Рәйханзаде — Мираз Агајев
Мурад — Рафиг Фатма
Бармен — Маһер Миралијев
Сәнуфәр — Әлиба Нураліјев
— Сәлех Бабалев
— Сәлих Халлилов
— Мейрибан Абдуллајева

Мәжик — Фиррико Муталимов
Чевинер — Нуралли Гүлалев
Дәүд — Јашар Нуріјев

Сәнәтдә qəlbın, ürəyin odu sənətkarın istedadıdır, qəlbləri rıqqətə gətirən, ya qəzəbləndirən də bu əsrarəngiz qüvvədir.

İlyas Əfəndiyev

İlyas baba, bu gün sənin 100 yaşın tamam olur. Düz 70 ildir ki, əsərlərin köülləri fəth edir. Düz 70 ildir ki, yazdıqların əldən-ələ gəzib, səni həmişə böyük bildiyin xalqına, millətinə tanıdıb-sevdirir. 70 ildir ki, əsərlərin qəlbi sevgi ilə dolu olan insanlara hissələrinin deyil, ağrıların əsiri olmağı öyrədir. Düz 70 ildir ki, dramların Azərbaycan qadını elə olduğu ucalıqda da saxlayır.

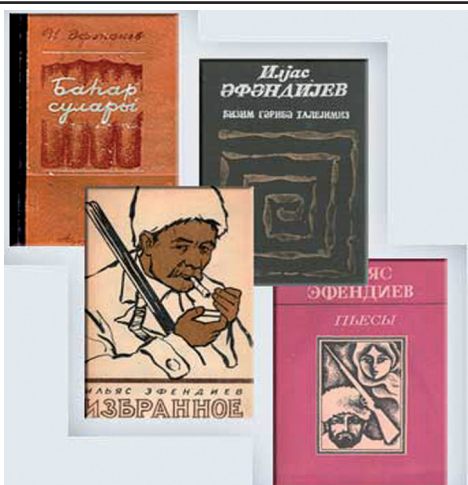
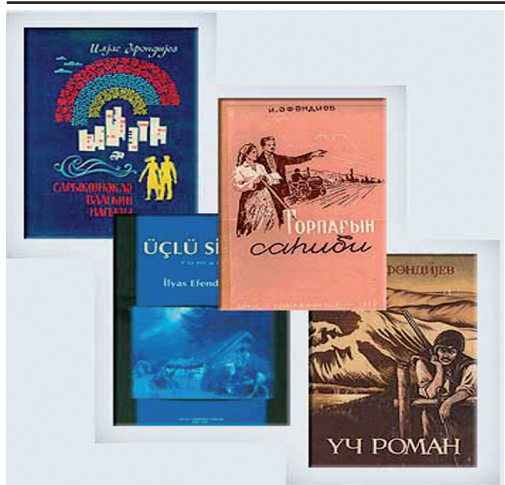
Bilirsən, buna XXI əsrdə nə qədər ehtiyacımız var?!... Ona görə ki, müasirlik və demokratiya adı altında bu millətin qanına hopdurulmaq istəyən nə qədər çirkəblər var... Nə yaxşı ki, yaratdığın qəhrəmanlar bizim yol yoldaşlarımız, dostlarımızdır. Çətin günümüzdə bizim əlimizdən tutub, mənəvi arxamız olmağı bacarır. Elinə, torpağına o qədər bağlı oldun ki, ata mülkün əlindən alınanda da kəndin səfasını unutmadın, cəfasına sinə gərdin, sevgini və iztirabını qəlbinin qanı ilə yazdın, repressiya dalğaları içində boğulan şəhərə "Kənddən məktublar" göndərdin: yaratdığın hekayələrdə xalqın deyim və əfsanələrinə nə qədər bağlı olduğunu göstərdin, sellər və sularla qərq olan Saranın ("Apardı sellər Saranı") taleyinə göz yaşı tökdün, zülmü ifşa etdin, hayqırdın... "Aydınlıq gecələr"də isə... üzünü ulu Tanrıya tutdun, ondan nicat istədin, xalqının bu əzablardan qur-

tulmasını dilədin, "İşıqlı yollar" arzuladın. "Bahar suları"nın "Tənha iydə ağacı"nı da suvardığını söylədin.

"Söyüdlü arx"ların ormanları dolanaraq həzin bir nəغمəyə çevrilib əks-səda verdiyini, mahnıya dönüb "Dağlarda qaldı"ğını pıçıldadın. Yazmaqdan, yaratmaqdan yorulmadın, usanmadın. Xalqının hər bir övladını ürəkdən sevdin, bizlər üçün yazdın-yaratdın. Dəfələrlə məktəbimizə gəldin. Oğlun Elçinin əlindən tutub məhz 190N-li məktəbə üz tutdun. Bu məktəbdən o qədər məmnun qaldın ki, nəvən Humayı da onlara etibar etdin, taleyini bu məktəbin müəllimlərinə tapşırdın. Sevimli nəvələrinin uğurlarına sevindin, onlara dərs deyən müəllimlərə hər zaman ehtiramını bildirdin.

Xoşbəxt atasən ki, sənin Elçin, Timuçin kimi övladların var. Oğlun Elçin sənin yolunun davamçısıdır, xalq yazıçısıdır. Sənin çatdırıb yaza bilmədiklərini O, bitirmək istəyir, ədəbiyyatımızın keşiyində durur. ...Ötən bu illər səni bizimlə doğmalaşdırdı. Ona görə də Sən bizə daha yaxınsan... Elə bizlər də səni öz doğma babamız bilir, səninlə fəxr edirik. İlyas baba, sən bu gün də, yarın da elə bizim olaraq qalacaqsan.

**Söhrab,
190 sayılı məktəbin məzunı**

Buraxılışın hazırlanmasında göstərdiyi köməyə görə 190 sayılı məktəbin direktoru AFƏT BAKIXANOVAYA, tədris hissə müdiri QƏNİRƏ ƏMİRCANOVAYA və 10^A sinfinin şagirdi GÜLƏR ƏZİZOVAYA minnətdarlığımızı bildiririk.

Qəzetdə İlyas Əfəndiyevin arxiv materiallarından istifadə olunmuşdur.

Təsisçi:
akademik Ziyad Səmədzadə
Baş redaktor: Aytən Səmədzadə

Dizayner:
Lamiyə Nəbiyeva
iqtisadiyyat1999@gmail.com

Korrektor:
Mətanət Hüseynova

"İQTİSADİYYAT" qəzetinin kompüter mərkəzində yığılmış və səhifələnmiş, "LETTER PRESS" MMC nəşriyyat evinin mətbəəsində çap olunmuşdur. Tiraj: 500